

ВИВЧАЄМО ДОСВІД

УДК 93 (07)

Н. В. ІГНАТЕНКО

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Досліджено проблему модернізації сучасної методики викладання історії у ВНЗ на засадах інноваційної педагогіки. Проаналізовано особливості застосування технології інтерактивного навчання як засобу активізації та інтенсифікації пізнавальної діяльності студентів при вивченні історії у ВНЗ. Охарактеризовано мету, завдання, зміст і дидактичні принципи застосування технології інтерактивного навчання у ВНЗ. Розглянуто методику структурування навчальних занять з історії в системі інтерактивного навчання та специфіку застосування методів і прийомів інтерактивного навчання у підготовці майбутнього вчителя історії. Обґрунтовано переваги інтерактивного навчання у рамках парадигми нових педагогічних технологій.

Ключові слова: інтерактивна технологія навчання, методика навчання історії, традиційне навчання, інноваційне навчання.

Н. В. ИГНАТЕНКО

ОСОБЕННОСТИ ИНТЕРАКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ ИСТОРИИ В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

Исследованы проблемы модернизации современных методов преподавания истории в университете на основе инновационной педагогики. Проанализированы особенности применения технологии интерактивного обучения как средства активизации и интенсификации познавательной деятельности студентов при изучении истории в университете. Характеризуются содержание и дидактические принципы применения технологии интерактивного обучения в ВУЗе, а также методы структурирования занятия по истории в системе интерактивного обучения. Изучена специфика использования методов и приемов интерактивного обучения в профессиональной подготовке будущих учителей истории. Обусловлены преимущества интерактивного обучения в рамках парадигмы новых педагогических технологий.

Ключевые слова: интерактивные технологии, методы преподавания истории, традиционное обучение, инновационное обучение.

N. V. IGNATENKO

PECULIARITIES OF INTERACTIVE HISTORY TEACHING AT HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The problem of modernization of contemporary methods of teaching History at higher educational intitutions on the basis of innovative pedagogy has been studied. The peculiarities of interactive teaching technology application as a means of activation and intensification of students' cognitive activity while studying History at higher educational intitutions have been analyzed. The purpose, tasks and dedactic peculiarities of interactive teaching technology application in higher educational insitutions have been characterized. The methodology of History lessons structuring in the system of interactive teaching and the specifics of application of interactive teaching methods and techniques in History teacher training have been researched. The

advantages of interactive teaching in terms of the paradigm of new pedagogical technologies have been substantiated.

Keywords: *interactive teaching technology, History teaching methodology, conventional teaching, innovative teaching.*

Докорінні зміни, які відбуваються в усіх сферах сучасного українського суспільства, зумовлюють нові тенденції та напрями розвитку педагогічної науки і практики. Глобалізаційні процеси, євроінтеграція, спонукають переосмислити мету та зміст навчального процесу, активізують пошук ефективних форм і методів його організації.

Потреба реформування системи вищої освіти зумовлена також чіткою тенденцією до зниження рівня пізнавальної активності студентів, що виникає внаслідок невідповідності існуючих методик навчання сучасним вимогам інформаційного суспільства. Та, не зважаючи на широке обговорення окресленої проблеми, більшість викладачів, як і 20–30 років тому, надає перевагу традиційним лекціям і семінарам, інколи перериваючи їх стихійним обговоренням певної проблеми або бесідою. І лише незначна частина наукових працівників і педагогів ВНЗ застосовує елементи імітаційної чи рольової гри, роботу в малих групах, навчальні проекти тощо. Загалом подібні вкраплення живого активного навчання є епізодичними, а не системними.

Така ситуація зумовлена впливом певних педагогічних стереотипів. Наприклад, викладачі схильні обирати той стиль викладання, який спостерігається під час їх навчання. Крім того, багато педагогів переконані, що ефективне навчання дорослих не потребує високого рівня активності і швидкого темпу, адже студенти і статичним способом засвоюють матеріал. Можливо, у часи низького рівня інформативності змісту освіти такий підхід до навчання був задовільним. Однак сучасний студент, як продукт інформаційного суспільства, що характеризується динамічністю, рухливістю та мінливістю, потребує постійного зростання темпу навчання як додаткової можливості за мінімально стислі строки набутти максимального обсягу фахових знань, умінь та навичок.

Інша причина усталеності традиційного навчання криється у збільшенні обсягу запрограмованих для засвоєння студентами теоретичних знань та одночасне зменшення часового навантаження на їх аудиторне засвоєння. У цьому випадку спрацьовує стереотип, міцні теоретичні знання потребують значних часових затрат. Отже, мовляв, не варто даремно витрачати і без того обмежений аудиторний час на роздуми студентів і їх спілкування. Переконавання педагогів у тому, що серйозне навчання потребує засвоєння великого обсягу інформації в поєднанні з упевненістю, що інтерактивне навчання організаційно є занадто громіздким – це той аргумент проти, який найчастіше можна почути під час обговорення зазначеної проблеми.

Та головна, на нашу думку, причина домінування традиційного (пасивного) навчання полягає у відсутності простих, зрозумілих, доступних, ефективних методик організації інноваційного навчання у вищій школі.

Метою статті є дослідження особливостей інтерактивного навчання історії у ВНЗ на прикладі досвіду історичного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Дослідженню технології інтерактивного навчання в сучасній теорії і практиці присвячені роботи К. Баханова, І. Бома, Л. Буркової, Л. Даниленко, І. Дичківської, П. Дроб'язка, О. Дусавицького, В. Живодьора, І. Кларіна, О. Козлової, Н. Погрібної, О. Пошетун, І. Пригожина, Г. Селевка, К. Ушакова, Н. Федорової, А. Хуторського.

Аналіз арсеналу педагогічних інновацій, розроблених та адаптованих до особливостей навчання у ВНЗ, власний практичний досвід нашої школи на ідею інтегрованого підходу до реформування методики викладання базових предметів у вищій школі. У контексті історичної освіти таким засобом інтеграції може бути інтерактивна педагогіка.

Термін інтерактивна педагогіка відносно новий: його ввів у 1975 р. німецький дослідник Г. Фріц [14, с. 6]. У дослідженнях цього вченого мета інтерактивного процесу (взаємодії між партнерами) полягає у зміні та покращенні моделей поведінки його учасників. Мається на увазі, що, аналізуючи власні реакції та реакції партнерів по навчанню в тій чи іншій ситуації, учасник змінює свою модель поведінки і свідомо засвоює іншу, яка дозволяє говорити про інтерактивність як процес формування особистості.

Інтерактивність у навчанні можна пояснити як організацію цілеспрямованої взаємодії усіх учасників навчального процесу, засвоєння знань і способів навчальних дій, які відбуваються в режимі діалогу (полілогу) та чітко спланованої спільної діяльності [2, с. 14]. Отже, це навчання через дію та на основі особистого досвіду. Включаючи процес осмислення, рефлексії та застосування комплексу набутих знань, умінь та навичок, інтерактивне навчання дає змогу його учасникам самостійно вирішувати складні загальноосвітні проблеми, а відтак – переходити від ролі спостерігача і споживача у навчальному процесі до самотнього творця інтелектуального продукту.

Застосування теоретичних основ інтерактивної педагогіки на практиці зумовлює трансформацію загальнодидактичної моделі у вузчу – технологічну. За такої умови інтерактивне навчання одразу набуватиме особливих, вузькоспеціалізованих ознак моделювання навчального процесу.

Характерною особливістю будь-якої дидактичної технології є її орієнтація на кінцевий результат: спочатку педагог повинен визначитися, чого він хоче, і лише після цього має вибрати найбільш придатну для досягнення поставленої мети технологію навчання. Такий підхід зумовлює потребу адаптації будь-якої дидактичної моделі до особливостей конкретної навчальної дисципліни. Зокрема, обираючи інтерактивну технологію навчання історії у ТНПУ імені Володимира Гнатюка, ми враховували особливості структури навчального курсу, вимоги державного стандарту до рівня навченості студента з предмета. Відповідно до цього визначається теоретична та практична мета навчального заняття.

Для студентів історичного факультету мета зумовлюватиметься не лише розширенням загального кругозору з предмета, а й набуттям професійних якостей учителя історії. Це означає, що, вивчаючи ту чи іншу тему, студент повинен не тільки засвоювати історичні знання на рівні фактів – теорії, й усвідомити, як застосувати їх на практиці – при викладанні історії в школі. Для досягнення цієї мети лише теоретичних знань не достатньо – студент має набутися спеціальні уміння, як-то: переконливо доводити свою думку; чітко структурувати теоретичний матеріал, визначати у ньому головну ідею; пояснювати, ефективно використовуючи наявні засоби навчання; вільно володіти системою методів та прийомів навчання тощо.

Значна частина набутих умінь формується під час вивчення предметів психолого-педагогічного циклу, однак специфіка історії як науки вимагає від майбутніх учителів, крім наявності методичних навиків, ще й системного історичного кругозору: сприймання історії як сукупності причинно-наслідкових зв'язків, взаємозалежності фактів і теорії, принципів і процесів.

Інтерактивна модель навчання спроможна забезпечити виконання окреслених завдань. Її перевага – у реалізації одного з головних принципів дидактики – «беручи участь у роботі, я мимоволі починаю розуміти, як її організувати» [1, с. 2]. У світлі останніх реформ, цей принцип для ВНЗ набуває особливого значення. Сучасна загальноосвітня школа переходить на технологічний підхід у навчанні, а тому потребує кваліфікованих педагогів, які, крім теоретичного знання предмета, могли б забезпечити практичну реалізацію навчально-виховного процесу на засадах інноваційної педагогіки. Таким чином, використовуючи інтерактивну технологію навчання, викладач не лише урізноманітнює теоретичні можливості засвоєння навчальної дисципліни, а й формує перспективний досвід використання інноваційних технологій на сучасному уроці історії.

Приймаючи рішення працювати на засадах інтерактивної педагогіки, викладач повинен бути готовим до зміни структури навчального заняття. Зазвичай, вона складається з трьох елементів: мотивації навчальної діяльності та актуалізації опорних знань (не більше 10 %); інтерактивних вправ – центральної частини заняття (60–70 % навчального часу); підбиття підсумків, оцінювання результатів заняття (до 20 % часу) [8, с. 41].

Розглянемо кожен з цих елементів більш ґрунтовно, аналізуючи дидактичні складники його відтворення в рамках навчального заняття.

Етап мотивації навчальної діяльності та актуалізації опорних знань передбачає організацію роботи, спрямованої на концентрацією уваги студентів на проблемі заняття та формування пізнавального інтересу до неї. Отже, важливо пам'ятати, що кожна тема, відповідно до фундаментальних положень теорії психолого-філософського пізнання, може вважатися засвоєною лише за умови розвитку в суб'єкта пізнання власних новоутворень

(думок, життєвих позицій, переконань, умінь тощо). Оскільки рушієм будь-якої людської діяльності є внутрішній мотив, а за його відсутності учіння не ефективне, то усвідомлення того, що і для чого студент буде виконувати, формування інтересу до проблеми дослідження створює підґрунтя для якісного засвоєння нових знань і способів навчальних дій.

Етап мотивації та актуалізації безпосередньо пов'язаний із темою навчального заняття. Проводячи його, викладач акцентує увагу на ключових моментах теоретичного пізнання, необхідних для цілісного розуміння історичного процесу загалом та окремих його елементів зокрема. Як правило, вербалізований студентами під час мотивації навчальний матеріал наприкінці заняття підсумовується і трансформується у висновки та узагальнення.

Важливим моментом мотиваційного етапу є визначення кінцевих результатів роботи. Якщо студент на початку заняття отримає чіткі орієнтири своєї діяльності на певний часовий відрізок, то його навчання стане вмотивованим, цілеспрямованим, а в перспективі ще й спростить оцінювання результативності проведеної роботи.

Основним етапом навчального заняття є інтерактивна частина. Вона передбачає самостійне виконання групою студентів ряду (1–3) інтерактивних вправ, а відтак – реалізацію мети заняття. Інтерактивна частина займає приблизно 50–60 % навчального часу і складається з таких етапів:

1) інструктаж визначення мети вправи та роз'яснення особливостей її виконання – послідовності дій і часових затрат на виконання завдань (2–3 хв.);

2) об'єднання в групи, розподіл функцій між студентами (1–2 хв.), інші технічні дії (розташування меблів, підготовка обладнання й ін.);

3) виконання інтерактивних завдань: відбувається у формі навчання через співпрацю. Функція викладача обмежена консультативною діяльністю. Виконання одного завдання, зазвичай, обмежується 10–15 хв.;

4) презентація результатів виконання вправи (3–15 хв.);

5) рефлексія, тобто усвідомлення якості та значення отриманих результатів (5–15 хв.) [14, с. 63–72].

Кожна інтерактивна вправа обов'язково завершується підбиттям підсумків – рефлексією. Якщо ця складова не виконана, то говорити про інтерактивне навчання не можна.

Функція рефлексії буде зберігатися і на підсумковому етапі заняття, однак вона нагадуватиме зворотний інструктаж, під час якого аналізується рівень реалізації поставлених на початковому етапі навчальних завдань. Підсумкова рефлексія має кілька етапів: зупинка дорефлексійної діяльності (усяка попередня діяльність має бути завершена чи призупинена, процес подолання труднощів, що виникли під час вирішення проблеми, після рефлексії, може продовжуватись); відновлення послідовності виконаних дій (усно у формі дискусії або диспуту чи письмово у формі, творчої або аналітичної роботи відтворюється все, що зроблено). Параметри для аналізу рефлексійного матеріалу, як і оцінка навчальних досягнень студентів та формулювання результатів рефлексії, визначає викладач. Може бути виявлено декілька видів таких результатів: предметна продукція діяльності – ідеї, пропозиції, закономірності, відповіді на запитання тощо; способи, які використовувалися чи створювалися у процесі діяльності; гіпотези стосовно майбутньої діяльності.

Дотримання вимог щодо структури та складників інтерактивного заняття є обов'язковою умовою його ефективності.

Отже, результати аналізу змісту технології інтерактивного навчання та практичного досвіду в галузі методики викладання історії у ВНЗ переконливо свідчать про переваги технології як засобу інтенсифікації та оптимізації навчального процесу. Її використання дасть змогу студентам навчитись ґрунтовно аналізувати навчальну інформацію, висловлювати та аргументовано доводити власну наукову чи професійну позицію, навчить слухати і чути опонента, поважати альтернативну думку, творчо засвоювати навчальний матеріал.

Крім того, використання інтерактивних технологій дозволяє зробити навчання диференційованим та особистісно-орієнтованим; формує у студентів здатність моделювання і вирішення пізнавальних, життєвих, соціальних та педагогічних ситуацій; збагачує пізнавальний та професійний досвід майбутніх фахівців; розвиває уміння будувати конструктивні стосунки в групі, розуміти своє місце у ній, уникати конфліктів, вирішувати їх, шукати компроміси,

прагнути діалогу, знаходити шляхи подолання проблем; стимулює навички проектної діяльності, самостійної і творчої роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрєєва В. М. Інновації на уроках. Методична пам'ятка вчителя / В. М. Андрєєва // Історія та правознавство: Основи. – 2004. – № 20. – С. 1–7.
2. Баханов К. О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії / К. О. Баханов. – К.: Генеза, 2004. – 150 с.
3. Баханов К. Сучасна шкільна історична освіта: інноваційні аспекти / К. О. Баханов. – Донецьк: Юг-Восток, 2005. – 384 с.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посібник / І. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
5. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: метод. Посібник / уклад.: О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: А.Н.Н., 2002. – 136 с.
6. Кларин М. В. Интерактивное обучение – инструмент освоения нового опыта / М. В. Кларин // Педагогика. – 2000. – № 7. – С. 12–18.
7. Козлова О. Г. Методика інноваційного пошуку вчителя / О. Г. Козлова – Суми: «Мрія-1» ЛТД, 1998. – С. 20–27.
8. Сазоненко Г. Педагогічні технології / Г. Сазоненко – К.: Шкільний світ, 2009. – 128 с.
9. Селевко Г. К. Современные образовательные технологи / Г.К. Селевко – М.: Народное образование, 1998.
10. Селевко Г. К. Педагогические технологи на основе эффективности управления и организации учебного процесса / Г. К. Селевко – М.: Народное образование, 1998.
11. Перспективні освітні технології: наук.-метод. посібник / за ред. Г. С. Сизоненка. – К.: Гопак, 2000. – 560 с.
12. Педагогічні технології: навч. посібник / О. Падалка, А. Нісімчук та ін. – К.: Українська енциклопедія ім. М. Бажана, 1995. – 252 с.
13. Пилиповский В. Я. Неогуманистические идеи в западной педагогике / В. Я. Пилиповский // Педагогика. – 1993. – № 6. – С. 17–22.
14. Пометун О. Інтерактивні методики та системи навчання / О. Пометун – К.: Шкільний світ, 2007. – 112 с.
15. Сучасні шкільні технології. Ч. I. / Упоряд. І. Рожнятовська, В. Зоц. – К.: Ред. Загально-педагогічної газети, 2004. – 112 с.